

стверджував, що наша віра не залежить від нашої волі,²⁴ ми вважаємо, що віра є на певному етапі вольовим зусиллям, хоча й може бути і надбаною. Релігійний досвід також на початку є винятково зусиллям волі. В емоційному плані і перше і друге переживання викликають дуже бурхливу реакцію, прискорення діяльності нервової системи. І переживання віри, і переживання релігійного досвіду, безумовно, створюють нову реальність для людини. Недарма було сказано в Біблії: „Коли будете ви мати віру, хоч як зерно гірчичне ... нічого не матимете неможливого” (Мт. 17:20). Тобто відповідне налаштування психіки, сильний і постійний імпульс створюють нове світобачення.

Релігійна віра та релігійний досвід з точки зору практики виступають як структури, що іноді взаємно породжують одна одну, але іноді вони існують осторонь одна від одної. Зрозуміло, що стиль взаємовідносин цих двох компонентів релігійної свідомості багато в чому визначається умовами панівної релігійної традиції. Два основних варіанта взаємодії, з точки зору автора, виглядають наступним чином: 1) Релігійний досвід і релігійна віра поширюються і посилюються внаслідок взаємної індукції. 2) Перевага надається культивуванню лише одного елементу. Останній варіант, за якого в релігійній свідомості буде присутнім лише один з цих двох компонентів, є можливим, оскільки релігійна віра і релігійний досвід є функціонально майже ідентичними структурами. Змістовно вони відрізняються тим, що релігійний досвід апелює до сфери сприйняття, в той час як релігійна віра є діяльністю розсудку.

Таким чином, можна зробити висновок, що з теоретичних позицій віра не є обов'язковим компонентом релігійної свідомості за умови, що її функції виконуються компонентом релігійного досвіду. З іншого боку, релігійними можуть вважатися люди, які ніколи не мали релігійного досвіду за умови присутності в їх свідомості компоненту віри. Обидва компоненти можуть бути присутніми в релігійній свідомості одночасно, що значно посилює її стабільність та адаптивність. І релігійна віра, і релігійний досвід однаково спроможні обґрунтувати певні релігійні положення, які потребують особистої впевненості.

Подальшу перспективу даного дослідження автор вбачає в більш детальному практичному та теоретичному вивченні особливостей взаємозв'язків компонентів релігійної свідомості, оскільки розуміння принципів та закономірностей функціонування релігійної свідомості можливе лише за умови розкриття всієї цілісності її структури.

²⁴ Джеймс У. Воля к Вере.- С. 12.

СВІТОГЛЯДНО ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ТА МОТИВАЦІЙНА СФЕРА СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ В МЕЖАХ РЕЛІГІЙНОГО ЗРІЗУ ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ

Напрямки розвитку подій в суспільстві або в окремих його сферах значною мірою залежать від позицій, бажань, сподівань, намірів представників молоді, взагалі їх життєвих орієнтацій і можливостей. Звичайно, ці можливості, а тим більше життєві орієнтири, не є якимись унікальними щодо решти представників спільноти, бо представники молодого покоління в переважній своїй більшості є практично “продуктом” свого часу. Кожне покоління відразу несе в собі інформацію і ознаки (пам'ять) про попередні та “натяки” про майбутні покоління. Всі ці ознаки, інформація та “натяки” безумовно, зібрані в межах інформаційної системи суспільства, представленої щонайменше сукупністю різноманітних знань, обрядів, традицій і їм подібного. Найбільш стійким “консервантом” інформації наразі є релігія, окрім того, що вона ще й є найбільш потужним механізмом соціалізації індивідів. Тому будь-які процеси, що відбуваються в межах релігійної сфери, безумовно так чи інакше справляють вплив на існування будь-якого члена суспільства, тим більше на соціальні структури, групи, процеси і події.

Що стосується найбільш характерних особливостей стану сучасної релігійної сфери в Україні, то, по-перше, вона зазнає помітних змін, оскільки такі зміни мають місце взагалі, як на рівні суспільного простору, так і на рівні індивідуального буття; по-друге, ці зміни відзначаються незворотним характером, глибиною, масштабністю та радикальністю наслідків; по-третє, такі зміни є відповіддю на потребу, навіть не стільки дня, скільки модерної ситуації, коли людство відчуває, що знаходиться на порозі колосальних змін в цілому, очевидно, починаючи з самих основ власного існування, тобто обставин людського існування [Аренд Г. Становище людини.- Л., 1999]. Не переглядаючи свої догмати відповідно до новітніх обставин, релігія ризикує перестати бути актуальною і, як наслідок, заміненою іншою формою (системою) світоглядно-процесуального знання. Те ж саме стосується позиції церкви щодо модернізації власних ритуалів та послуг населенню. Однак допоки не відбудеться остаточної трансформації обставин становища людини, релігія в тому вигляді, в якому вона є нині, також залишатиметься актуальною. Між тим, що стосується церкви, то, умовно кажучи, на ринкові релігійно-містичних послуг, принаймні на теренах України за короткий проміжок часу сформувалася атмосфера жорсткої конкуренції. А вже це хоча б саме по собі формує нову ситуацію, а відтак – з необхідністю зміни як на

* Войтук Ірина Віталіївна – аспірантка кафедри політології та соціології Національного аграрного університету.

рівні світогляду індивіда, принаймні, що стосується його релігійного досвіду, так і на рівні громадської думки та взагалі в релігійній сфері суспільства, не говорячи про політичну, культурну та економічну.

Таким чином, очевидно, наш сучасник є свідком активного процесу трансформації самої релігії як соціального явища, значимого на рівні спільноти, суспільства та феномену світу, значимого в першу чергу на рівні індивіда, його свідомості, світорозуміння й світовідчуття. Релігія в такому випадку, безумовно будучи цілісним як явищем, так і феноменом, все ж для абстрактного спостерігача може виглядати як низка модусів. Наприклад, 1) релігія як, так би мовити, стандартне соціальне явище, притаманне суспільству за весь його історично-пам'ятний період; невід'ємна ні за яких обставин частка культури. Тобто явище, яке співмірне (відповідає) онтичній ситуації людини як соціальної і водночас обмеженої істоти; 2) релігія, як соціальне явище, що зазнає активних змін під тиском новітніх обставин в межах новітнього періоду (очевидно, починаючи з індустріального або інформаційного прориву). Тобто явище, яке відповідає (задовольняє їх) певним потребам людини (соціуму) тут і тепер; 3) релігія, як соціальне явище, яке відповідатиме новим обставинам становища людини, тобто релігія як “гарант”, “страховий агент”, який покликаний гарантувати майбутнє, бажано комфортне, не зважаючи ні на що, як кожному окремо взятому члену суспільства, так і людству в цілому (або окремому соціуму, наприклад, богобраному народові). Що ж до нових обставин становища людини, то маються на увазі, зокрема, умови, коли людству вдасться певним чином контролювати смертність та народжуваність людини, вивівши їх за межі природних процесів або хоча б поставивши під контроль ці процеси, а також/або подолавши приземленість людини. Мова йде про виведення представників людства за межі зумовленості земним існуванням, грубо кажучи, за умови переселення частини людей на інші космічні об'єкти. Релігія як явище, яке водночас виконує функцію адаптації “мирян” до нових обставин їхнього існування вже зараз, і, таким чином, вже зараз містить в собі проекцію майбутнього становища людини.

Релігійна сфера, по-перше, з необхідністю органічно поєднує в собі пережитки минулого, відображає сучасне та містить “паростки” майбутнього; по-друге, вже тепер несе в собі інформацію про найбільш вірогідну перспективу розвитку спільноти в цілому та окремих її сфер між іншим. Таким чином, аналізуючи релігійну сферу, її вплив на інші суспільні сфери, в нашому випадкові на світоглядно-ціннісну орієнтацію та мотиваційну сферу сільської молоді, окрім іншого можна сформулювати досить чітке уявлення не лише про закономірності і тенденції трансформації світоглядно-ціннісної орієнтації та мотиваційної сфери сільської молоді, але й про найбільш ймовірні перспективи розвитку соціальних процесів взагалі (принаймні на селі).

Що ж стосується домінантних цінностей, притаманних сучасній молоді, зокрема вихідцям з села, що навчаються в вузах, то найбільший

відносний відсоток складають ті, кому дуже важливою є сім'я – 93,7 %, слідом іде взаємопорозуміння з рідними та близькими – 82,5 %. Отже найбільшу цінність складає безумовно сім'я. Сім'я ж здебільшого асоціюється з життєвим затишком, належністю до певної групи, наявністю стійких усталених зв'язків в межах групи. Сім'я є також одною з найвищих мирських цінностей, принаймні з точки зору найбільш поширених на теренах західного світу та України релігійних напрямків: іудаїзму, ісламу, християнства. Християнство, як і більшість інших релігій всіма можливими способами спонукає до підтримання сімейних зв'язків, очевидно, бачачи в сім'ї свого “союзника” у “святій справі” стримування пристрастей та радикальних дій і кроків членів суспільства.

Щоправда, з іншого боку, сім'я також асоціюється, як в рамках етичних та моральних норм, так і серед більшості представників спільноти зі сталими ставевими зносинами та зв'язком. Однак, якщо звернути увагу на результати оціночних суджень щодо важливості сексу в житті опитаних, то лише 36,3 % респондентів вважають його дуже важливим. Тому щонайменше 57,4 відсотка опитаних виявляється цінують сім'ю в першу чергу з інших мотивів (очевидно, як основу продовження роду, де 62,1 % респондентів вважають, що найголовнішим чинником для щасливого шлюбу є діти), аніж сталі сексуальні відносини. І це при тому, що в тих вікових рамках, яким відповідають представники генеральної сукупності дослідження, сексуальний потяг вважається гіпертрофованим. А щодо трактування західними релігіями (християнством та іудаїзмом) цінності сексу, то вже тільки одним з-посеред багатьох інших табу (заповіддю) “не прелюбодій” фактично вичерпано весь зміст цієї природної функції людського організму, окультуреної з моменту соціалізації людини, який вкладають в нього (табу) згадані церкви. Таким чином, стає очевидним вплив церкви та релігії на формування ставлення індивідів, як до сім'ї, так і до інших цінностей в цілому.

На третій позиції цінностей виявилось щире кохання. Його вважають дуже важливим 72,9 відсотки опитаних. Цікаво, але з огляду хоча б на те, що щире кохання безумовно містить в собі конотацію романтизму, тоді як сім'я – конотацію прагматизму або взаємопорозуміння з рідними та близькими (на останнє вказують як повчальні мотиви, наприклад, індуїстської культури, так і філософські викладки, наприклад, Г.Арендт), ці дві цінності, якимось чином поєднуючись в теорії (їх поєднання є жаданим на рівні свідомості, наприклад, в мріях), в буденній практиці здебільшого обмежують або й виключають одна одну [Арендт Г. Становище людини.- Л., 1999]. Щоправда відносно позиції “щире кохання” немає такої однозначної ясності як із “взаємопорозумінням з рідними та близькими”, а тим більше – з “сім'єю”. Тут в гру вступає в повній мірі суб'єктивний чинник. Очевидно надто важко визначитися, що саме мається респондентом під щирим коханням, чи-то щось чисто онтологічне позараціональне, чи цілком утилітарне або й романтичне, чи щось взагалі не артикульоване.

Тим не менше, саме поняття щирого кохання радше співвідносно з ірраціональними, чисто суб'єктивними або й, як прийнято казати, духовними цінностями, аніж матеріальними чи утилітарними. Очевидно, до “одухотворення” кохання так чи інакше причетна релігія. Адже, з одного боку, поняття кохання, на відміну від любові, в українському культурному середовищі несе в собі чітко представлене плотське навантаження – взаємодія індивідів, що пов'язана з психоемоційним задоволенням фізичного переживання присутності іншого. А з іншого, в конкретно нашому випадкові знову ж таки лише 36,3 % респондентів секс вважають досить важливим в своєму житті. Тобто 36,6 % опитаних не пов'язують або з якихось причин уникають пов'язування щирого кохання з сексом. Отже, досить значна частина представників сільської молоді демонструє деяке розходження у власних бажаннях та формах їх акцентуації, так би мовити, конфлікт бажань та мотивів. Очевидно також, що цей конфлікт має бути з якихось причин породженим. Причиною такого конфлікту може бути сам індивід, його психосоматичні особливості, наприклад, імпотенція, фригідність, або неспівпадіння лібідозних нахилів та сексуальних орієнтирів, тощо. В іншому випадку, справа полягає в конфлікті поміж індивідуально-іманентними схильностями та соціально обумовленими орієнтирами, безумовно сформованими під впливом чи й тиском релігії та церкви. Тобто щонайменше 36,6 відсотків опитаних перебувають під потужним тиском нормативно-моральнісного гніту соціальних стандартів та релігійних догм.

Звичайно, такий тиск є невідрефлексованим на рівні суб'єкта як об'єкта тиску і найчастіше сприймається як деякий буденний дискомфорт, відчуття якого час від часу методично витісняється різними засобами чи методами – починаючи від постійної штучної завантаженості різноманітними справами і завершуючи алкоголізмом та наркоманією. Таким чином, є вагомими підстави стверджувати, що часто релігія, а тим більше церква, як провідник релігійного вчення, опосередкованого через людський фактор, є причиною породження або актуалізації тих негативних соціальних явищ або й онтологічних феноменів, з якими вони (релігія та церква) покликані (нібито покликані, оскільки така місія сприймається “на автоматі”, а не глибоко аргументовано) боротися. Хоча найчастіше така боротьба лише імітується, бо ті, хто б мали від імені церкви боротися, умовно кажучи, зі спокусами світу, в першу чергу подаючи власний приклад, самі ж спокушаються найприкметнішими атрибутами цивілізованого світу, а саме владою, грошами, сексом, та ще й “причащають” інших до цього.

Що ж до виражено утилітарних на перший погляд цінностей, то тут найбільша перевага віддається успішній роботі – 65,8 % та кар'єрі – 50,6 %, тобто тим чинникам, які найбільше асоціюються з соціальною успішністю та певною матеріальною (соціальною) стабільністю. Причому перевага явно за успішною роботою, аж на 15,2 %. Хоча кар'єра є більш значно показовим поняттям щодо соціальної успішності, адже саме кар'єра передбачає ріст соціального статусу, накопичення капіталу, зосередження влади та набуття

визнання. Між іншим, попри всю привабливість та переваги багатства як вагомого соціального чинника, лише 20,0 відсотків респондентів вказали на його виняткову важливість в їхньому житті. Це є додатковим аргументом на користь того, що на формування ієрархії цінностей чисто утилітарні чинники справляють далеко не основну роль.

Зрештою показовим є також те, що для респондентів виявилися досить важливими чесність (64,4 %) та совість (59,1 %). Щоправда, навряд чи респонденти обирали ці чинники людського існування, виходячи з їх власної самоцінності, як одних з основних релігійних чеснот, або ж як чистих мотивів людської дії. Адже, якщо слідувати в контексті гайдегерівської фундаментальної онтології, людина практично все сприймає через призму турботливого ставлення до світу [Романенко Ю.М. Гайдегер: онтологическое вопрошание. Бытие и естество.- СПб., 1999]. Тому і чесність, і совість індивід також може витлумачувати як корисні речі, бо, по-перше, виявляється часто вигідно бути чесним та сумлінним, а, по-друге, найчастіше вигідно, коли з індивідом чинять чесно та сумлінно. Звичайно в даному разі мова йде стосовно соціально пересічних індивідів, якими безумовно є представники генеральної сукупності дослідження, адже жоден з них не обтяжений ані владою, ані колосальними (порівняно) матеріальними статками, ані, принаймні, визнанням. Що ж до останніх, то вони найбільш ймовірно є радше побажанням переважної більшості представників сільської молоді, аніж аргументованою перспективою. Тому-то і відсоток тих, для кого ці найвищі атрибути соціального статусу є дуже важливими, порівняно не є високим. Зокрема, лідерство – 19,6 %, визнання – 18,9 %, влада – 15,1 %, слава – 13,2 %.

Висновок. Таким чином цілком логічно припустити, що вираженою домінантною особливістю нинішньої релігійної сфери є той факт, що для переважної більшості сучасних віруючих, релігія, насправді, дає не стільки пояснення світу (хоча, безумовно, цей аспект також має значення, особливо для послідовних у своєму виборі віруючих, а також виважених членів релігійних громад), скільки задовольняє, так звані, духовно-моральні потреби людини, а також виконує функцію простору для спілкування людей на міжіндивідуальному рівні, відволікає від буденних турбот і життєвих негараздів, сприяє подоланню депресивного стану індивіда, надає пояснення різноманітним явищам і процесам навколо індивіда та на рівні його свідомості, а в окремих індивідів також стимулює звичку дотримуватися національних та сімейно-побутових традицій.